

УДК 930:378.4.096(477.83-25)“1661/2011”

ІСТОРИЧНА НАУКА У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: 350 РОКІВ РОЗВИТКУ

Роман ШУСТ*, Роман ТАРНАВСЬКИЙ**

Львівський національний університет імені Івана Франка,

*кафедра давньої історії України та архівознавства,

**кафедра етнології

На основі, насамперед, опублікованих та архівних джерел подано узагальнений огляд історії розвитку історичної освіти та науки у Львівському університеті впродовж 1661–2011 років. Особливий акцент зроблено на структурі підрозділів історичного спрямування в університеті та на тематиці лекційних курсів. Розглянуто головні напрями історичних досліджень, організацію навчального процесу та тенденції їхніх змін упродовж різних періодів історії Львівського університету (єзуїтського, австрійського, міжвоєнного, радянського та за часів незалежності України).

Ключові слова: історія, спеціальні історичні дисципліни, архівознавство, археологія, етнологія, соціологія, Львівський університет, кафедра, лекція, семінар.

У 2011 р. Львівський національний університет святкував свій 350-річний ювілей. До відзначення цієї знаменної для нашої *Alma mater* події з'явилася значна кількість праць, присвячених історії університету, зокрема, перший том “Енциклопедії Львівського університету”¹. Намагаючись підвести підсумки свого доробку в рамках підготовки святкування ювілейного року кожний факультет найдавнішого університету України намагався висвітлити основні віхи на своєму історичному шляху, популяризуючи свій доробок серед академічної громадськості України та зарубіжжя (наприклад, в університетській газеті “Каменяр” за січень 2011 р. уміщено низку нарисів, присвячених розвитку тієї чи іншої науки у Львівському університеті²).

Метою пропонованої статті є ознайомлення читачів з загальними напрямками та специфічними особливостями розвитку історичної науки у Львівському

¹ Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. – 716 с. + 112 вкл.

² Мельник В. Історія філософського факультету Львівського університету / Володимир Мельник, Андрій Синица // Каменяр. 2011. № 1. Січень; Притула Я. *Scientiae naturales*: з історії природничих наук / Ярослав Притула, Олег Шаблій // Там само; Герцюк Д. Педагогічна освіта у Львівському університеті: погляд крізь століття / Дмитро Герцюк, Теодор Лешак // Там само; Бойко А. *Jus est ars boni et aequi* – Право є мистецтво добра і справедливості (Правнична школа Університету) / Андрій Бойко, Тарас Андрусак // Там само; Сулим В. *Populos linguae iungunt*. Мови еднають людей / Володимир Сулим // Там само; Білінська І. Медична освіта у Львівському університеті / Ірина Білінська // Там само.

університеті впродовж 1661–2011 років. Розуміємо, що постановка такої мети неминуче приводить до певної схематичності викладу та узагальненості фактичного матеріалу, проте вона дозволяє накреслити основні тенденції розвитку викладання та наукового дослідження історії в університеті на певних етапах його розвитку, розуміння яких необхідне для подальших ґрунтовних досліджень усіх сторін історії нашого народу.

Від часу заснування у 1661 р. Львівського університету на базі школи при Львівській єзуїтській колегії, історична тематика в навчальному процесі була присутня лише побіжно. Так, згідно з освітнім статутом ордену єзуїтів “Ratio Studiorum” (ухваленим ще 1599 р.), за яким упродовж 1661–1773 років відбувалося навчання й у Львівському університеті, історія як окремий предмет не викладалася. Студенти розглядали історичну проблематику при опануванні мовних курсів та риторики, на яких читали праці Катона, Цицерона, Цезаря, Салюстія, Плінія та інших античних авторів. Лише в епоху Просвітництва, коли під впливом притаманного їй розвитку наукового знання та поширення нових філософських течій до “Ratio Studiorum” були внесені зміни, з осені 1739 р. історію у Львівському університеті почали викладати як окремий предмет. Методика її викладання була чітко прописана: не допускалося перевантаження курсу датами та історичними постатями, натомість наголошувалося на потребі формування у студента розуміння загальної специфіки минулих епох, причинно-наслідкових зв’язків історичних подій, а також на морально-виховних аспектах історії³.

Про розвиток історичної освіти та науки у Львівському університеті в межах спеціалізованих структурних підрозділів можемо говорити лише від 1784 р. Саме у відновленому тоді австрійським імператором Йосифом II (1780–1790) університеті, в структурі його філософського факультету було засновано дві кафедри історичного спрямування: кафедру допоміжних історичних наук* (існувала в 1784–1818) та кафедру загальної історії (діяла впродовж 1784–1920 років)⁴.

Завідувачами кафедри допоміжних історичних наук були Готфрід Уліх (1784–1794) та Тома Вучич (1794–1818). До їхніх наукових зацікавлень належали нумізмати́ка, геральдика, дипломатика, генеалогія. У 1787 р. Г. Уліх розпочав систематизацію нумізмати́чної збірки (переданої у складі бібліотеки Гареллі з Терезіанської академії до бібліотеки Львівського університету), укладанням інвентаря монет якої згодом зайнявся Т. Вучич⁵.

³ *Кметь В.* Львівський єзуїтський університет (1661–1773) / Василь Кметь // *Encyclopedia...* С. 31–33.

* На той час ці науки вважалися допоміжними до права, а не до історії чи філософії.

⁴ *Finkel L.* *Historia uniwersytetu Lwowskiego* / Ludwik Finkel, Stanisław Starzyński. Lwów, 1894. Cz. 1. S. 350; *Чорний М.* Загальної історії кафедра / М. Чорний // *Encyclopedia...* – С. 511.

⁵ *Швець Н.* Уліх (Ulich) Готфрід / Н. Швець // Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка. Матеріали до енциклопедії. Львів, 2005. С. 145–146; *Швець Н.* Вучич (Wutschisch, Vuchich, Wuchich) Томас / Н. Швець // *Encyclopedia...* С. 311; *Finkel L.* *Historia uniwersytetu Lwowskiego...* Cz. 1. S. 50, 68–69, 72–73, 123, 138, 154, 191, 203, 292.

Кафедру загальної історії очолювали Людвік Ценмарк (1784–1811), Йозеф Маусс (1811–1850), Антоній Вахгольц (1850–1860), Готфрід Муйс (1860–1861), Гайнріх Цойсберг (1863–1871), Ксаверій Ліске (1871–1891), Броніслав Дембінський (1892–1919). Упродовж 1861–1863 років посада її завідувача була вакантною. Спершу ця кафедра забезпечувала викладання курсів всесвітньої та австрійської історії (до 1869 р., коли в університеті створили окрему кафедру австрійської історії), а після 1818 р. – ще й спеціальних історичних дисциплін⁶. Варто зауважити, що до радянзації Львівського університету в 1939 р. кафедра в університеті ототожнювалася з посадою професора, який читав лекційні курси та вів інші види занять (т. зв. професорська кафедра)⁷.

Фактично до останньої третини XIX ст., особово після ліквідації 1818 р. кафедри допоміжних історичних наук, викладання курсів історії для студентів т. зв. філософсько-історичний фаху філософського факультету велося єдиним професором кафедри загальної історії, який забезпечував читання різноманітних за тематичним спрямуванням курсів, кількість яких упродовж року була різною. Для прикладу, А. Вахгольц, окрім історії Австрійської монархії, читав такі лекційні курси, як “Античність і середньовічний Схід”, “Історія давнини до встановлення римського світового панування”, “Історія європейських держав у VI та VII ст.”, “Історія середніх віків з акцентом на культурі”, “Історія Хрестових походів”, “Історія системи європейських держав в останньому тисячолітті у зв’язку з позаєвропейськими історичними процесами”, “Методика географії”; Г. Муйс – “Історія Греції після Пелопонеської війни”, “Історія Римської республіки”, “Історія середніх віків”, “Загальна історія Нового часу від часів Реформації”, “Універсально-історичне представлення давньої історії Близького Сходу з особливим акцентом на народі Ізраїля”; Г. Цойсберг – “Історія Античності за винятком історії Риму”, “Загальна історія часів переселення народів”, “Історія Європи від занепаду Західної Римської імперії до її відродження Карлом Великим”, “Всесвітня історія від кінця XIII до кінця XV ст.”, “Джерела до історії середніх віків”, “Джерела польської середньовічної історії”, “Історія Європи від кінця XV до кінця XVII ст.”, “Всесвітня історія XVI та XVII ст.” тощо⁸.

Як уже зазначалося, після ліквідації кафедри допоміжних історичних наук, їх викладання було покладене на професора кафедри загальної історії. Наприклад, Й. Маусс, окрім курсів загальної всесвітньої історії та історії Австрійської держави, читав у 1832/1833 навч. р. ще й археологію (яка в той час вважалася

⁶ Чорний М. Загальної історії кафедра / М. Чорний // Encyclopedia... – С. 511; Taschenbuch der apostolischen Majestat Franz I. allerhöchsten Namen führenden Universität zu Lemberg. 1833, 1837–1841; Akademische Behoerden an der k. k. Universitaet zu Lemberg. 1850/51–1877/78.

⁷ Качмар В. [Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис] / Володимир Качмар // Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка. К., 2010. С. 18.

⁸ Akademische Behoerden an der k. k. Universitaet zu Lemberg. 1850/51–1870/71.

допоміжною історичною дисципліною), а впродовж 1837–1841 років – дипломатику та геральдику⁹.

Крім лекцій, студенти, які прагнули опанувати історію, відвідували практичні заняття в межах філологічно-історичного семінару, організованого 1852 р. Він вважався “науковим інститутом” філософського факультету, й поділявся на дві секції: історичну (керівник – професор-історик) та філологічну (керівник – професор класичної філології). Тематика семінару в межах його історичної секції змінювалася кожного навчального року, наприклад, історія Нового часу (1854/1855 навч. р.), давня історія (1855/1856 навч. р.), історії Середніх віків (1856/1857 навч. р.), новітня історія (1857/1858 навч. р.), історія Античності (1858/1859 навч. р.). Г. Муйс на заняттях філологічно-історичного семінару аналізував зі студентами працю Тіта Лівія “Римська історія”; тематику семінарських занять за керівництва Г. Цойсберга найчастіше обирали з проблем історії Античності, а також з історії та джерелознавства історії Нового часу¹⁰.

Наголосимо, що запровадження до навчального процесу у Львівському університеті на початку другої половини XIX ст. наукових семінарів з історії свідчило про розвиток цієї дисципліни як наукової, й відіграло важливу роль у підготовці професійних істориків.

Початок 1850-х років, окрім запровадження практичних занять з історії, у Львівському університеті відзначився й тим, що саме тоді завідувачем кафедри загальної історії став А. Вахгольц, уродженець міста Бяла (нині м. Бельско-Бяла, Польща). До того цю кафедру очолювали професори-німці. Цікаво й те, що А. Вахгольц був не лише вихідцем з польських теренів, а й випускником філософського факультету Львівського університету (1837)¹¹. Характерно, що призначення такої особи на посаду завідувача кафедри загальної історії відбулося після революційних подій “весни народів” 1848–1849 років, відзначеної національним пробудженням слов’ян Австрійської монархії.

Кардинальні зміни, пов’язані з викладанням історії у Львівському університеті, відбулися в 1869–1871 роках. Наголосимо, що для всього університету ці роки відзначилися перетворенням навчального закладу в утраквістичний (двомовний): саме відтоді офіційними мовами викладання та навчання у Львівському університеті, замість німецької, визнано українську та польську – мови найчисельніших народів Королівства Галичини та Лодомерії¹². Так, у літньому семестрі 1869/1870 навч. р., під час відпустки Г. Цойсберга, у Львівському університеті розпочали працю нові викладачі-історики: Едвард Рьослер –

⁹ Taschenbuch der apostolischen Majestat Franz I. allerhöchsten Namen führenden Universität zu Lemberg. 1833, 1837–1841.

¹⁰ Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg. 1852/53–1868/69.

¹¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 26, оп. 5, спр. 213 (Особова справа професора Вахгольца Антонія).

¹² Качмар В. [Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис]... С. 17.

професор австрійської історії, перший завідувач новоствореної кафедри австрійської історії, та доктор філософії Ксаверій Ліске, який у 1871 р. очолив кафедру загальної історії¹³.

К. Ліске став символічною фігурою для розвитку історичної науки у Львівському університеті. Він народився 1838 р. у Великопольщі. Навчався у Бреславському, Берлінському та Ляйпцізькому університетах. Серед лекційних курсів, прочитаних К. Ліске у Львівському університеті, були “Історія епохи Французької революції 1789–1814 років” (цікаве саме датування революції) та “Найновіша історія Франції: від Липневої революції 1830 р. до Наполена III у 1852 р.”, “Загальна історія від середини XV ст.”, “Історія Римської імперії до Діоклетіана” тощо. Саме з ініціативи цього професора було створено окремий історичний семінар та запроваджено до навчального процесу в університеті практичні заняття зі спеціальних історичних дисциплін – т. зв. “палеографічно-дипломатичні вправи”, а в 1873 р. засновано студентський Академічний гурток історії. Будучи одним з найвідоміших польських джерелознавців свого часу, цей учений упродовж 1869–1889 років упорядкував та опублікував 13 томів корпусу джерел “Гродські та земські акти” (“Akta grodzkie i ziemskie”). Поряд з викладацькою та адміністративною роботою у Львівському університеті, з 1878 р. К. Ліске був директором Крайового архіву у Львові. В 1886 р. учений ініціював заснування польського Історичного товариства у Львові та створення у наступному році наукового часопису “Kwartalnik Historyczny”. Незважаючи на поганий стан здоров’я і значну зайнятість, учений став редактором цього видання. Ці починання К. Ліске допомогли йому сформувати т. зв. львівівську польську історичну школу (до неї належали Тадеуш Войцеховський, Людвік Фінкель, Освальд Бальцер*, Александер Семкович, Станіслав Смолька та ін.),

¹³ Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg. 1869/70; *Finkel L.* Historia uniwersytetu Lwowskiego... Cz. 2. S. 136–144.

* Освальд Бальцер став найвідомішим польським істориком права: впродовж багатьох десятиліть (1887–1933) він завідував кафедрою історії польського права Львівського університету. Інформація за: *Путер М.* Бальцер (Balzer) Освальд Маріан / М. Питер // *Encyclopedia...* С. 173. Серед найвідоміших праць О. Бальцера такі: *Balzer O.* Kancelarye i akta grodzkie w wieku XVIII / Oswald Balcer. Lwów, 1882. 54 s.; *Balzer O.* Geneza Trybunału Koronnego. Studium z dziejów sądownictwa polskiego XVI wieku / Oswald Balzer. Warszawa, 1886. 347 s.; *Balzer O.* Walka o tron Krakowski w latach 1202 i 1210/11 / Oswald Balzer. Kraków, 1894. 58 s.; *Balzer O.* O następstwie tronu w Polsce. Studya historyczno-prawna / Oswald Balzer. Kraków, 1897. Cz. 1. Sprawa następstwa po Kazimierzu Wielkim na tle Piastowskiego prawa dziedziczenia. 144 s.; *Balzer O.* Z zagadnień ustrojowych Polski / Oswald Balzer. Lwów, 1897. 75 s.; *Balzer O.* Historia porównawcza praw słowiańskich. Główne kierunki rozwoju nauki i jej istotne zadanie / Oswald Balzer. Lwów, 1900. 66 s.; *Balzer O.* Sądownictwo ormiańskie w średniowiecznym Lwowie / Oswald Balzer. Lwów, 1909. 187 s.; *Balzer O.* Statut ormiański w zatwierdzeniu Zygmunta I z r. 1519 / Oswald Balzer. Lwów, 1910. 289 s.; *Balzer O.* Porządek sądów i spraw prawa ormiańskiego z r. 1604 / Oswald Balzer. Lwów, 1912. 64 s.; *Balzer O.* Tradycja dziejowa uniji polsko-litewskiej / Oswald Balzer. Lwów, 1919. 24 s.

характерною особливістю якої були ґрунтовні джерелознавчі студії як основа історичних досліджень¹⁴.

Після смерті К. Ліске в 1891 р., упродовж 1892–1919 років кафедру загальної історії очолював Броніслав Дембінський¹⁵.

Остання третина XIX – початок XX ст. була часом створення у Львівському університеті кафедр “імперської та національних історій”. Перша з них – це щойно згадана кафедра австрійської історії (1869), наступні – кафедра польської історії (1882) та кафедри всесвітньої історії зі спеціальним оглядом Східної Європи (1894).

Наголосимо, що після Е. Рьослера, кафедру австрійської історії (надзвичайно почесну за статусом, адже вона відповідала за висвітлення історії Австро-Угорської імперії) обійняв українець Ізидор Шараневич (очолював її впродовж 1873–1892 років; лекційні курси читав польською та українською мовами). Він керував також практичними заняттями з австрійської історії на історичному семінарі. Тематика лекцій та практичних занять І. Шараневича охоплювала історію земель Австро-Угорської монархії від X до XIX ст., а також історію українських земель (“Вправи на поли исторіи Галицко-Володимирской Руси”, “Вправи на поли русской исторіи (періодъ домашныхъ борбъ въ XVII ст.)”, “Вправи зъ русской исторіи – періодъ домашныхъ борбъ въ XVII и XVIII ст.”, “Вправи зъ русской исторіи: літопись Самуила Велички (розсмотръ критичный)” тощо). Наголосимо, що І. Шараневич одним з перших у Львівському університеті у своїх лекціях заторкнув етнографічну тематику (лекційні курси “Опис коронних країв Австро-Угорської монархії під поглядом етнографії та історії”, “Історично-етнографічний опис населення країв Австро-Угорської монархії”)¹⁶.

Після І. Шараневича кафедру австрійської історії очолював відомий історик-архівіст Людвік Фінкель (1892–1918), який у 1894 р. ініціював заснування Архіву Львівського університету й, фактично, започаткував наукове дослідження історії навчального закладу¹⁷.

Кафедру польської історії в 1882 р. очолив учень К. Ліске Тадеуш Войцеховський. Окрім власне історії Польщі, у своїх лекціях він зосередив увагу на її джерелознавстві. Також упродовж багатьох років він читав давню та ранньосередньовічну історію слов’янських народів (курс “Історія слов’янських

---

¹⁴ Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg. 1869/70–1870/71; С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu i program wykładów. 1885/86; Polskie towarzystwo historyczne (1886–1936). Zarys dziejów / Opracowali F. Papée, E. Barwiński, T. E. Modelski i K. Tyszkowski. Lwów, 1937. S. 4–6.

¹⁵ Чорний М. Дембінський (Dembiński) Броніслав Равич / М. Чорний // Encyclopedia... С. 428.

¹⁶ С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu i program wykładów. 1872/73–1891/92; Пелех Є. Австрійської історії кафедра / Є. Пелех, Р. Сіромський // Encyclopedia... С. 120.

¹⁷ Осередчук О. Людвік Фінкель – засновник та перший директор архіву Львівського університету / О. Осередчук // <http://archive.franko.lviv.ua>.

народів до 1000 року”). Семінар з історії Польщі на початках існування кафедри не передбачався¹⁸.

Кафедра всесвітньої історії зі спеціальним оглядом Східної Європи існувала на філософському факультеті впродовж 1894–1914 років. Вона була першою кафедрою історії у Львівському університеті з українською мовою викладання. Оскільки її завідувач, Михайло Грушевський, у своїх лекціях висвітлював, здебільшого, історію українських земель, цю кафедру в історіографії часто називають кафедрою історії України. Тематика лекцій М. Грушевського була такою: “З історії східної Європи VIII–IX віку”, “З історії східної Європи: часи Володимира Великого”, “Вибрані питання з історії Київської держави в X–XI вв.”, “Вибрані питання з історії Східної Європи в X–XI вв.” та “Вибрані питання з історії Східної Європи в XI–XII вв.”, “Велике князівство Литовське в XIV–XVI вв.”, “Україна в середині XVII в.”, “Хмельниччина”, “1649 рік” тощо. Учений також проводив практичні заняття – “Історичні вправи”¹⁹.

Як приват-доцент австрійської історії з українською мовою викладання упродовж 1911–1918 років лекції для студентів філософського факультету Львівського університету читав також Степан Томашівський (“Історія Галичини”, “Історія Галичини і Володимирії”, “Історія Галичини від 1772 р.”, “Історія Австрії від 1848 р.”, “Історія Австро-Угорщини від 1866 р.”, “Нарис історії Австрії і Угорщини”, “З історії т. зв. східного питання”, “Боротьба за Чорне море протягом історії”, “З передісторії світової війни”, “Нарис історії України”, “Українська історіографія XIX віку” тощо)²⁰.

На початку XX ст. у Львівському університеті працювали й такі відомі історики, як античник і медієвіст Александер Семкович, дослідники історії Польщі Нового часу Шимон Ашкеназі (засновник “нової Львівської історичної школи”), Адам Скальковський та Адам Шельонговський, дослідник історії Південно-Східної Європи та ісламу Ольгерд Ґурка. У 1917/1918 навч. р. у Львівському університеті розпочав викладати Теофіль Модельський (читав лекції з історії Галичини та Буковини від кінця XVIII ст., а також середньовічну історіографію про слов’ян)²¹.

На початку XX ст. у Львівському університеті виникли нові кафедри, пов’язані з вивченням дописемного періоду історії: кафедра класичної археології

¹⁸ С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu i program wykładów. 1881/82–1888/89; Козловський С. Медієвістичні студії Тадеуша Войцеховського / Сергій Козловський // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdakk/2010_1/31.pdf.

¹⁹ С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu i program wykładów. 1893/94–1898/99; С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu. 1910/11–1914/15; ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 510 (Особова справа професора Грушевського Михайла).

²⁰ С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu. 1911/12–1917/18; С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów. 1911/12–1917/18.

²¹ С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu. 1910/11–1917/18; С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów. 1910/11–1917/18.

та первісної історії під керівництвом Кароля Гадачека (1905)²² та кафедра етнології (1910), очолена Станіславом Цішевським²³. Від цього часу Львівський університет поступово перетворився на один з найбільших у Центрально-Східній Європі археологічних і етнологічних центрів. Поряд з керівництвом кафедрою, К. Гадачек очолив також Археологічний інститут Львівського університету (після смерті вченого в 1914 р. цей структурний підрозділ тимчасово очолював філолог-класик та історик-античник Станіслав Вітковський, а в 1916 р. його директором призначили Едмунда Булянду)²⁴. У 1913/1914 навч. р., замість ліквідованої після звільнення С. Цішевського кафедри етнології, у Львівському університеті відкрили кафедру антропології та етнології й Антропологічно-етнологічний інститут при ній, очолені відомим антропологом Яном Чекановським²⁵.

Кінець XIX – початок XX ст. став часом створення на філософському факультеті Львівського університету й структурних підрозділів мистецтвознавчого спрямування. Так, у 1892 р. створено кафедру та Інститут історії мистецтва Нового часу, які очолив Ян Болоз-Антоневич. У 1916/1917 навч. р. у Львівському університеті на посаді приват-доцента історії середньовічного мистецтва розпочав роботу Владислав Подляха. А в 1912/1913 навч. р. відкрито кафедру музикології та створено Інститут історії музики під керівництвом Адольфа Хибінського²⁶.

З останньої третини XIX ст. викладання історії відбувалося у межах такого навчального відділення (профільної спеціалізації на факультеті з однією чи декількома кафедрами) філософського факультету Львівського університету, як “Філософія та історія”, яке згодом зазнавало реорганізацій: “Історія та географія”, “Історія та її допоміжні науки й географія”, “Історія”. Створення нових кафедр на початку XX ст. спричинилося до відкриття на філософському факультеті нових навчальних відділень: “Класична археологія та первісна історія” (з 1916/1917

²² Білас Н. Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-ті роки XX ст.) / Наталя Білас // Археологічні дослідження Львівського університету. 2005. Вип 8. С. 61.

²³ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2040 (Особова справа професора Станіслава Цішевського); *Fischer A.* Katedra etnologii w uniwersytecie lwowskim / F. // Lud. Kwartalnik etnograficzny. Wydawany przez Towarzystwo ludoznawcze we Lwowie. 1910. T. XVI. Zesz. 1. S. 331–333; *Fischer A.* Stanisław Ciszewski / A. F. // Lud. Organ Polskiego towarzystwa etnologicznego, wydawany przez Polskie towarzystwo ludoznawcze we Lwowie. 1930. Serja II. T. IX (XXIX). Zesz. I–IV / Red. A. Fischer. S. 174–176.

²⁴ С. К. Університет ім. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu. 1910/11–1917/18; С. К. Університет ім. cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów. 1910/11–1917/18.

²⁵ *Czekanowski J.* Z działalności Zakładu antropologiczno-etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w piętnastoleciu. 1914–1928 / J. Czekanowski // Lud. Organ Polskiego towarzystwa etnologicznego, wydawany przez Polskie towarzystwo ludoznawcze we Lwowie. – 1928. Serja II. T. VII (XXVII) / Red. A. Fischer. S. 183–184.

²⁶ С. К. Університет ім. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu. 1910/11–1917/18; С. К. Університет ім. cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów. 1910/11–1917/18; Граб У. Адольф Хибінський і Львівська музикознавча школа / Уляна Граб // Вісник НТШ. 2006. Ч. 35. Весна–літо. С. 38–39.

навч. р. – “Класична археологія”), “Етнографія” (з 1913/1914 навч. р. – “Антропологія та етнологія”), “Історія мистецтва”, “Історія та теорія музики”²⁷.

На початок ХХ ст. наукова робота у Львівському університеті велася на семінарах й в інститутах (закладах). Історичний семінар поділявся на три відділення: австрійської історії (керівник Л. Фінкель), загальної історії (керівник Б. Дембінський) та польської історії (керівник С. Закшевський). Окрім нього існували семінар історії мистецтва (керівник Я. Болос-Антоневич) та археологічний семінар (керівник К. Гадачек). Історична тематика розглядалася й на латинському та грецькому відділах (просемінарах) філологічного семінару²⁸. Така традиція збереглася й у міжвоєнний період.

Після розпаду в 1918 р. Австро-Угорської імперії та програшу українців в українсько-польській війні 1918–1919 років, західноукраїнські землі з центром у Львові були включені до складу відновленої польської держави – Другої Речі Посполитої.

Розвиток історичної науки у Львівському університеті міжвоєнного періоду можна розглядати у контексті двох тогочасних вищих навчальних закладів: Університету Яна Казимира у Львові (офіційна назва Львівського університету впродовж 1919–1939 років) та Українського університету у Львові.

Зокрема, ліквідація українознавчих кафедр і студій в Університеті Яна Казимира у Львові на початках його функціонування, а також перешкоди у доступі українській молоді до навчання у ньому спричинилися до утворення представниками західноукраїнської інтелігенції спершу приватних університетських курсів (1919–1921), а згодом – Українського університету у Львові, який упродовж 1921–1925 років, через переслідування польською поліцією, існував в умовах конспірації. Щодо викладання історії, то на університетських курсах існувало дві кафедри історії – всесвітньої історії та української історії, очолені відповідно Мироном Кордубою та Іваном Крип’якевичем. У березні 1921 р. керівництво курсів розробило новий розклад пар, згідно з яким історію українським студентам мали викладати М. Кордуба (“Погляд на реформацію”, три години щотижня) та І. Крип’якевич (“Погляд на історію української держави XVII–XVIII ст.”, три години щотижня), основи історії первісного суспільства були присутні в лекційних курсах Івана Раковського (“Основи передісторії” та “Погляд на людські раси”, по дві години щотижня), а Станіслав Людкевич мав читати лекції з історію музики (“З історії музики XVIII в.”, година щотижня); значна увага відводилася й історії української літератури. Вказані дві кафедри історії продовжили діяти й у межах Українського

²⁷ С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu i program wykładów. 1884/85–1898/99; С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu. 1910/11–1917/18; С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów. 1910/11–1917/18.

²⁸ С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu. 1910/11–1917/18; С. К. Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów. 1910/11–1917/18.

університету у Львові (на його філософічному (філософському) факультеті), записи студентів на навчання в якому розпочалися восени 1921 р. Викладання історичних дисциплін відбувалося в університеті, насамперед, для студентів навчального відділення “Історія”. У його рамках, наприклад у зимовому семестрі 1922/1923 навч. р., читалися такі лекційні курси: “Доба Людовика XIV”, “Українська історіографія XIX і XX вв.”, “Латинська палеографія та дипломатика”, а також діяли два семінари: всесвітньої історії та української історії. Окрім цього, історія викладалася на навчальних відділеннях “Природа й географія” (лекційні курси “Загальна антропология”, “Доісторичний чоловік”) та “Історія мистецтва” (лекційний курс “Археология старинного Востока”)²⁹.

Щодо викладання історії в Університеті Яна Казимира у Львові в 1919/1920 навч. р., то навчання студентів, які хотіли опанувати фах певного напрямку історії, відбувалося у межах декількох навчальних відділень філософського факультету, зокрема: “Історія” (викладачі Ш. Ашкеназі, С. Закшевський, А. Шельонговський, Т. Модельський), “Класична археологія” (викладач Е. Булянда), “Антропология та етнологія” (з 1923 р. – “Антропология, етнологія, первісна історія”) (викладач Я. Чекановський), “Історія мистецтва” (викладачі Я. Болос-Антоневич, В. Подляха), “Історія і теорія музики” (викладач А. Хибінський). З 1924/1925 навч. р. основні навчальні відділення історичного спрямування опинилися у структурі гуманітарного факультету. В 1939 р. їхня структура була такою: “Історія” (викладачі Станіслав Вітковський, Францішек Буяк, Т. Модельський, Станіслав Лемпійський, Людвік Колянковський, Казімеж Гартлеб, О. Гурка, Чеслав Нанке, Кароль Малечинський, Стефан Інґльот, Казімеж Тишковський, Люція Харевичова та ін.), “Археологія” (викладачі Е. Булянда, Казімеж Маєвський), “Антропология, етнологія, первісна історія” (викладачі Я. Чекановський, Адам Фішер, Леон Козловський, Броніслав Росінський, Станіслав Клімек, Ян Фальковський), “Історія та теорія мистецтва” (викладачі В. Подляха, Мечислав Гембарович, Кароліна Лянцкоронська), “Музикология” (викладач А. Хибінський), а також “Орієнталістика” (викладач Стефан Стасяк) та “Класична філологія” (викладачі Ришард Ганшинец, Францішек Смолька, Мар’ян Ауербах та ін.)³⁰.

Розвитку наукових напрямів і шкіл історичного спрямування в Університеті Яна Казимира у Львові, зокрема на його філософському, а згодом гуманітарному

---

²⁹ *Мудрий В.* Змагання за українські університети в Галичині / Василь Мудрий / ред. О. Романів. Львів; Нью-Йорк, 1999. С. 87–89, 102, 107–109.

* Додамо, що на теологічному факультеті Університету Яна Казимира у Львові існувало спершу навчальне відділення “Історія Церкви” (на 1919/1920 навч. р.), для студентів якого викладав Мечислав Тарнавський. Упродовж міжвоєнного періоду воно зазнало трансформації і на 1939 р. називалося “Історія Церкви, патристика та історія релігії” (для його студентів читали лекції та проводили семінарські заняття Юзеф Умінський, Теофіль Длугош та Щепан Шидельський).

³⁰ Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów. 1919/20; Spis wykładów. 1939/40.

факультеті сприяла розгалужена система наукових інститутів (закладів). Фундамент цих установ науково-дидактичного спрямування, як уже зазначалося, було закладено ще в австрійський період. Їхньою метою була допомога студентам і слухачам університетських курсів у набутті практичних умінь і навичок, а також цілеспрямовані наукові студії працівників університету. Наукові інститути очолювали директори – професори університету. Їм підпорядковувався допоміжний науковий персонал: демонстратори (заступники асистентів), молодші та старші асистенти, асистенти-волонтери. Саме на цих посадах розпочинали свою наукову діяльність багато відомих у майбутньому науковців, зокрема й українських учених³¹.

У 1920/1921 навч. р. на філософському факультеті Університету Яна Казимира у Львові, крім семінарів історії Польщі (керівник С. Закшевський), давньої історії (С. Вітковський), соціальної та економічної історії (Ф. Буяк), історії мистецтва (Ян Болоз-Антоневич) та археологічного (Е. Булянда), діяли інститути допоміжних історичних наук (директор Ян Птасьнік), історії мистецтва Нового часу (Я. Болоз-Антоневич), археологічний (Е. Булянда) та антропологічно-етнологічний (Я. Чекановський). Натомість уже в 1930-х роках наукові інститути історичного спрямування у межах гуманітарного факультету мали таку систему: історії Польщі (директори С. Закшевський, 1930–1936; Людвік Колянковський, 1936–1939), загальної історії Нового часу (А. Шельонговський), загальної середньовічної історії (Т. Модельський), давньої історії (К. Хилінський), соціальної та економічної історії (Ф. Буяк), допоміжних історичних наук (Т. Модельський), класичної археології (Е. Булянда), первісної історії (Л. Козловський), історії мистецтва Нового часу (В. Козицький) й історії польського та східноєвропейського мистецтва (В. Подляха)*, історії освіти та шкільництва (С. Лемпільський), стародавньої культури або класичної філології (Р. Ганшинец), антропологічно-етнологічний (Я. Чекановський) та етнологічний (А. Фішер). Спочатку як семінари, а згодом – інститути існували наукові інститути індійської філології та культури (керівник С. Стасяк), Близького Сходу (керівник Зигмунт Смогожевський) (згодом об'єднані в єдиний науковий інститут), Далекого Сходу (з 1936 р. – орієнталістичних наук) (керівник Владислав Котвич). Зазначимо також, що при інституті класичної археології під керівництвом Е. Булянди діяла фотографічна майстерня, а при інституті під керівництвом В. Подляхи – майстерня з виготовлення рисунків³².

³¹ Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów, 1924. S. 13–14; *Притула Я.* Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) / Ярослав Притула, Роман Тарнавський // *Encyclopedia...* С. 67.

* У 1933–1939 роках ці два інститути існували як єдиний – інститут історії мистецтва Нового часу, польського та східноєвропейського мистецтва (з 1935 р. – інститут історії польського та східноєвропейського мистецтва). Його керівником був В. Подляха.

³² Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład uniwersytetu. 1920/21, 1930/31–1931/32–1938/1939.

У значній мірі, саме завдяки діяльності наукових інститутів Університету Яна Казимира у Львові у міжвоєнний період вдалося розвинути та сформувати низку наукових шкіл і напрямів, зокрема, давньої історії (К. Хілінський, С. Вітковський, Р. Ганшинец), соціально-економічної історії (Ф. Буяк), три наукові школи в галузі медієвістики: політичної історії Польщі та сусідніх країн (С. Закшевський, Л. Колянковський та ін.), історії та культури польських міст (Я. Птасьнік, А. Харевичова та ін.), суспільно-політичних досліджень (Т. Модельський та ін.). Більшість асистентів інституту класичної археології під керівництвом Е. Булянди (зокрема, К. Маєвський, Іван Старчук, К. Закшевський) стали відомими науковцями – представниками наукової школи античної археології, а працівники інституту первісної історії під керівництвом Л. Козловського (Тадеуш Сулімірський, Казімеж Журовський) – представниками наукової школи доісторичної археології Польщі. На базі антропологічно-етнологічного інституту Львівського університету Я. Чекановський сформував Львівську антропологічну школу (Б. Росінський, С. Клімек, Францішек Вокрой). Працівники етнологічного інституту (Альфред Бахман, Я. Фальковський, Леон Попель) стали найвідомішими представниками Львівської етнологічної школи А. Фішера, головним напрямом досліджень якої була слов'янська етнографія³³.

Після приєднання Західної України до УРСР у вересні 1939 р. розпочалася структурна реорганізація Львівського університету. Зокрема, було ліквідовано гуманітарний факультет – головний центр дослідження дисциплін історичного профілю. Нові кафедри, утворені за зразком кафедр радянських вузів, перетворилися на навчально-наукові установи, перебравши на себе функції як колишніх професорських кафедр Університету Яна Казимира у Львові, так і його наукових інститутів, ліквідація яких тривала декілька місяців. На початок зими 1939 р. у структурі Львівського університету вже функціонували такі новостворені кафедри історичного спрямування, об'єднані у 1939/1940 навч. р. в історичний факультет, як історії стародавнього світу (завідувач К. Маєвський), історії середніх віків (Омелян Терлецький), історії допоміжних наук (Т. Модельський), історії України (І. Крип'якевич), історії мистецтва (В. Подляха), археології та історії матеріальної культури (Ярослав Пастернак), історії докласового суспільства (Маркіян Смішко). У січні 1940 р. остаточно укомплектовано кафедру історії народів СРСР, очолену Василем Осечинським, а в квітні – кафедру новітньої історії, завідувачем якої став Андрій Скаба. У структурі філологічного факультету, на базі кафедри етнології та етнологічного інституту створено кафедру фольклору й етнографії (існувала впродовж 1939–1941, 1944–1947 років під керівництвом Філарета Колесси)³⁴.

---

³³ Шуст Р. Історичний факультет / Р. Шуст, Г. Рачковський // Encyclopedia... С. 560.

³⁴ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ), ф. Р-119, оп. [1939–1941], спр. 410, арк. 7–8, 11–12, 17–18.

На вересень 1940 р. відбулися деякі зміни у структурі й назвах кафедр історичного факультету. Так, кафедра історії стародавнього світу фіксується вже як кафедра стародавньої історії. На ній працювали К. Маєвський, Микита Думка, Дон Люстгауз і М. Смішко. Кафедра історії допоміжних наук була об'єднана з кафедрою історії середніх віків, на якій тепер працювали О. Терлецький і Т. Модельський, а з листопада 1940 р. ще й Ф. Буяк. Кафедра новітньої історії змінила назву на кафедру нової історії (працівники – А. Скаба та Степан Руднянський), кафедра історії мистецтва – на кафедру історії і теорії мистецтва (В. Подляха, Йосиф Пеленський і Р. Шульова), а кафедру археології та історії матеріальної культури перейменували на кафедру археології (Я. Пастернак, І. Старчук). Ліквідовано кафедру історії докласового суспільства під керівництвом М. Смішка, створено кафедру історії колоніальних і залежних країн під керівництвом в. о. ректора університету Юрія Биченка. На кафедрі історії народів СРСР працювали В. Осечинський, М. Сенкевич і О. Христинч, а на кафедрі історії України – І. Крип'якевич. Євсей Одрин фіксується як працівник обидвох цих кафедр³⁵.

Напередодні радянсько-німецької війни у структурі історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка функціонували такі кафедри: історії України (завідувач І. Крип'якевич), стародавньої (старинної) історії (К. Маєвський), історії народів СРСР (В. Осечинський), археології (Я. Пастернак), історії і теорії мистецтва (В. Подляха), нової історії (А. Скаба), історії середньовіччя (середніх віків) (О. Терлецький), історії колоніальних і залежних країн (Ю. Биченко)³⁶.

Отже, на новоствореному історичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка працювали як колишні професори-поляки, які очолювали кафедри та наукові інститути аналогічного профілю в Університеті Яна Казимира у Львові, так і викладачі-українці, що у міжвоєнний період були асистентами наукових інститутів Львівського університету, а також професорами Українського університету у Львові (через політику польської влади вони не мали доступу до викладацьких посад в університеті й офіційно працювали гімназійними вчителями). Також серед працівників історичного факультету Львівського університету бачимо викладачів, скерованих у 1939–1940 роках до Львова зі східних областей УРСР.

Одразу ж після створення історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка його викладачі активно включилися до навчально-наукового процесу. В 1940 р. вийшов перший том “Записок історичного та філологічного факультетів” Львівського державного університету імені Івана Франка. Серед праць історичної тематики у ньому опубліковано, зокрема, статті Михайла Марченка (київського історика, який у 1939–1940 роках був ректором

³⁵ Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. [1939–1941], спр. 405, арк. 5–6, 19, 21, 44, 56, 58; спр. 410, арк. 1, 4.

³⁶ Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. [1939–1941], спр. 410, арк. 24.

Львівського університету)³⁷, І. Крип'якевича³⁸, відомих українських істориків Олександра Оглоблина³⁹ та Наталії Полонської-Василенко⁴⁰ (зазначимо, що з причини початку радянсько-німецької війни в червні 1941 р. запланований другий том “Записок історичного та філологічного факультетів” так і не було опубліковано).

Наприкінці січня – на початку лютого 1941 р. проведено Першу наукову сесію Львівського державного університету імені Івана Франка. На її пленарному засіданні історична тематика була представлена доповіддю антрополога Я. Чекановського (на той час – професора кафедри антропології новоствореного природничого факультету) на тему “Із досліджень над проблемою прабатьківщини слов’ян”. Далі засідання відбувалися в рамках окремих секцій. Керівником історичної секції був І. Крип'якевич. Доповіді, виголошені на її засіданні, відображають тодішні наукові зацікавлення працівників історичного факультету Львівського університету на початках його діяльності, а також викладачів інших факультетів, зокрема філологічного, які досліджували історичну проблематику: “Слов’янські оселі над Балтійським морем в I і II ст. до н. е.” (М. Думка), “Розвиток термінології назви “Русь” у світлі джерел” (Т. Модельський), “Звідки прийшли вятичі і радимичі на Русь” (Ф. Буяк), “Питання генези слов’янської культури ранньофеодального періоду в світлі археологічного матеріалу західних областей УРСР” (М. Смішко), “Літописний Перемишль у світлі археології” (Я. Пастернак), “Літописний Галич і галицька митрополія в XI і XII ст.” (Й. Пеленський), “Зв’язки західноукраїнських земель з Росією в XVI–XVII ст.” (І. Крип'якевич), “Чорноморські торговельні шляхи в старині” (К. Маєвський), “Продукція і торгівля деревом у стародавній Греції у V–VI ст. до н. е.” (Д. Люстгауз), “Жертва Енея на “Агарасіс” Августа в Римі” (І. Старчук), “Фізіологічні підстави і теорія імпресіоністичного малярства” (В. Подляха), “Карл Лібкнехт і Роза Люксембург в період імперіалістичної війни” (працівник кафедри нової історії Олена Міхнік), “Слов’янська прабатьківщина” (викладач кафедри класичної філології Василь Пастущин), “Суспільний лад у стародавній Індії” (старший викладач Ева Грубер)⁴¹.

³⁷ *Марченко М. Ів.* До питання розвитку феодальних відносин на Україні в рр. 1650–1660 / М. Ів. Марченко // Записки історичного та філологічного факультетів. Львівський державний університет ім. І. Франка. Львів, 1940. Т. I. С. 25–39.

³⁸ *Крип'якевич Ів. П.* З минулого Шевченкової батьківщини / Ів. П. Крип'якевич // Записки історичного та філологічного факультетів. Львівський державний університет ім. І. Франка. Львів, 1940. Т. I. С. 139–147.

³⁹ *Оглоблін О. П.* Боротьба старшинських угруповань на Гетьманщині в кінці XVII ст. і виступ Петрика / О. П. Оглоблін // Записки історичного та філологічного факультетів. Львівський державний університет ім. І. Франка. Львів, 1940. Т. I. С. 59–72.

⁴⁰ *Полонська-Василенкова Н. Д.* До історіографії Запоріжжя XVIII ст. (Леклерк та Болтін) / Н. Д. Полонська-Василенкова // Записки історичного та філологічного факультетів. Львівський державний університет ім. І. Франка. Львів, 1940. Т. I. С. 73–87.

⁴¹ Програма праць І-ої наукової сесії Львівського державного університету ім. Івана Франка. 29.I.–3.II.1941 р. Львів, 1941. С. 1–2 [Фонди Музею історії Львівського національного університету імені Івана Франка].

Як бачимо, більшість доповідей присвячено питанням, пов'язаним з історією давніх слов'ян і давньоруської держави. Також учені Львівського університету продовжували розглядати проблеми історії Античності та Стародавнього Сходу, історії мистецтва. З'явилася й нова тематика, яка охопила соціалістичний рух наприкінці XIX – у XX ст.

Через два місяці, у квітні 1941 р., відбулася Перша наукова конференція студентів Львівського державного університету імені Івана Франка. Її секцією історичних наук керували І. Крип'якевич (голова), В. Осечинський (заступник голови) та студент Б. Дудикевич (секретар). Тематика доповідей стосувалася, переважно, археології та давньої історії західноукраїнських земель (Галич, Пліснесько), соціально-економічної історії давньоруської держави, середньовічної та ранньомодерної історії Львова. Всесвітня історія була представлена доповідями “Міф про Гільгамеш”, “Афінська політея Арістотеля”, “Римська політика в Єгипті”, “Велика хартія свободи та її історичне значення”, “Матейко як реаліст”⁴².

Радянсько-німецька війни перервала діяльність Львівського державного університету імені Івана Франка. Відзначимо, що впродовж 1941–1944 років його професори-поляки організували таємний Університет Яна Казимира у Львові, серед викладачів-істориків якого були колишні професори, доценти та асистенти Львівського університету Е. Булянда (ректор таємного університету), К. Маєвський, Т. Модельський, Р. Ганшинец, Т. Левіцький, В. Подляха, М. Гембарович, А. Хибінський, С. Лемпівський та ін⁴³.

Восени 1944 р. діяльність Львівського державного університету імені Івана Франка було відновлено: на його факультетах, зокрема й історичному, розпочався навчально-науковий процес. Уже в березні 1946 р. проведено Наукову сесію, присвячену підсумкам наукової роботи університету за 1945 р. У грудні 1947 р. відбулася вже П'ята наукова сесія Львівського державного університету імені Івана Франка, на якій підсумували наукову роботу за 1947 р. Робота викладачів історичного факультету у секціях цих наукових сесій (у 1946 р. – секції історії, а в 1947 р. – секції історичних і філософських наук) відображає зміни у його професорсько-викладацькому складі у післявоєнний період, а також напрями тогочасних наукових досліджень: історія Французької революції 1789 р. (Костянтин Добролюбський), новітня історія Туреччини, історія міжнародних відносин початку XX ст. (Іван Беляєвич), історична доля українських етнічних земель у складі іноземних держав (М. Кордуба), Громадянська війна 1918–1920 років на українських теренах (Ганна Глядкоўська), аграрна історія Великого князівства Литовського (Дмитро Похилевич), історія Стародавнього Риму,

⁴² Перша наукова конференція студентів Львівського державного університету імені Івана Франка. 17–23 квітня 1941 р. Програма. Львів, 1941 [Фонди Музею історії Львівського національного університету імені Івана Франка].

⁴³ *Draus J. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. 1918–1946. Portret kresowej uczelni / Jan Draus. Kraków, 2007. S. 227–259.*

зокрема, регіону Західного Середземномор'я у період Пунічних воєн (Іван Вейцківський), соціал-демократичі організації в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст., становище галицького селянства наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. (Володимир Горбатюк), історія західноукраїнських земель, участь галицьких українців у Першій світовій війні (В. Осечинський), стародавній Львів (Й. Пеленський) та стародавній Галич (І. Старчук), участь українців у російсько-французькій війні 1812 р. (Григорій Гербільський), новітня історія Китаю, міжнародні відносини початку XX ст. (Роман Бродський), історія Болгарії (Олександр Бейліс), династія Пехлеві в Ірані в 1925–1941 роках (Микола Шаригін) та ін.⁴⁴

Наукові сесії Львівського університету 1946 та 1947 років відобразили усі негативні симптоми розвитку історичної науки в університеті в радянський період, зокрема: наявність у назвах досліджень, а також у їхній текстовій частині ідеологічних кліше (“Реакційний характер аграрної реформи Сигізмунда-Августа в литовській державі” (Д. Похилевич), “Боротьба проти денікінщини на півдні України в 1919 р.” (Г. Глядковська), “Українські буржуазні націоналісти на послугах австро-угорського і німецького імперіалізму в роки першої світової війни (1914–1918 рр.)” (В. Осечинський) тощо); примусова прив’язка усіх історичних досліджень до марксистської концепції зміни суспільно-економічних формацій (“Мистецькі пам’ятки феодального Галича” (І. Старчук)); дослідження соціалістичного руху та встановлення радянської влади на українських землях, а також на теренах Росії, з необхідністю показати їхній зв’язок (доповіді В. Горбатюка)⁴⁵.

Проте позитивним моментом, який засвідчила наукова робота перших повоєнних років, був широкий спектр тематики історичних досліджень викладачів Львівського університету: всесвітня історія епох Античності, Середньовіччя, Нового часу та Новітнього періоду, історія України, зокрема західноукраїнських земель. Це відображала й кафедральна структура факультету, яка на 1947 р. об’єднувала вісім кафедр, зокрема: стародавньої історії, історії Середніх віків, історії Нового часу, нової історії країн Сходу та міжнародних відносин, історії народів СРСР, історії України, історії західних і південних слов’ян, історії і теорії мистецтва. При кафедрах функціонували науково-дидактичні інституції (кабінети, музеї), бібліотеки, семінари та студентські наукові гуртки. Так, при кафедрі стародавньої історії діяв Археологічний музей, при кафедрі історії і теорії мистецтва – Мистецтвознавчий кабінет зі збіркою діапозитивів для унаочнення історії скульптури, архітектури та живопису; на кафедрі історії середніх віків

⁴⁴ Львівський державний університет імені Івана Франка. Наукова сесія, присвячена підсумкам наукової роботи університету за 1945 рік. Львів, 1946. С. 2; [Фонди Музею історії Львівського національного університету імені Івана Франка]; Програма V Наукової сесії Львівського університету. 22–30 грудня 1947 р. Львів, 1947. С. 7–9 [Фонди Музею історії Львівського національного університету імені Івана Франка].

⁴⁵ Там само.

існувала нумізматична колекція⁴⁶. Фонди цих підрозділів були сформовані ще у попередні періоди історії Львівського університету.

Проте вже у 1948–1949 роках відбулася структурна реорганізація історичного факультету, внаслідок якої кількість кафедр зменшено до трьох: історії стародавнього світу і середніх віків, історії СРСР, історії Нового часу і країн Сходу (згодом – кафедра історії Нового часу (1954–1972), а з 1972 р. – кафедра нової і новітньої історії). Подальші зміни кафедральної структури відбулися у 1950-х роках: виділення у 1952 р. з кафедри історії Нового часу і країн Сходу окремої кафедри історії південних і західних слов'ян, а з кафедри історії СРСР у 1957 р. – кафедри історії УРСР. Таким чином, з другої половини 1950-х років у структурі історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка було п'ять кафедр⁴⁷.

У 1960-х – першій половині 1980-х років на історичному факультеті Львівського університету утвердилася низка головних напрямів наукових досліджень, представлених доробком викладачів кафедр. Наголосимо, що в 1962 р. засновано наукове видання “Вісник Львівського університету. Серія історична”, у якому викладачі університету могли публікувати свої статті⁴⁸.

Такий напрям, як археологія західноукраїнських земель найкраще ілюструють праці Миколи Пелешишина⁴⁹, який займався археологічними дослідженнями Волині та Закарпаття, та Ігора Свешнікова – відомого археолога, який провів розкопки поля Берестецької битви.

Зазначимо, що в другій половині 1950-х – у 1960-х роках на історичному факультеті Львівського університету працював також відомий археолог Володимир Баран, до наукових зацікавлень якого належали слов'янські старожитності Верхнього Подністров'я та Західної Волині, етнокультурні процеси у межиріччі Дніпра та Вісли⁵⁰.

Різноманітні аспекти соціально-економічної історії західноукраїнських земель в епоху Середньовіччя – Нового часу переребували у сфері наукових зацікавлень Юрія Гроссмана (аграрні відносини в Руському та Белзькому воєводствах Речі

⁴⁶ Львівський державний університет імені Ів. Франка / Ред. Р. М. Волков. Львів, 1947. С. 10–11.

⁴⁷ Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). Ювілейна книга / Упоряд. О. Вінниченко і О. Целуйко; відп. за вип. Р. Шуст. Львів, 2000. С. 69.

⁴⁸ *Вінниченко О.* Публікації у “Віснику Львівського університету. Серія історична” за 40 років (1962–2001) / Олексій Вінниченко // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2002. Вип. 37. Ч. 2. С. 289–290; *Вінниченко О.* Вісник Львівського університету. Серія історична / О. Вінниченко // Encyclopedia... С. 291.

⁴⁹ *Пелешишин М. А.* Древнее население Западной Волины в III тысячелетии до нашей эры. Культура воронковидных сосудов. Автореф. дис. канд. ист. наук. – К., 1967. 16 с.; *Пелешишин М. А.* Раскопки энеолитического поселения у г. Берегово Закарпатской области / М. А. Пелешишин // Археологические открытия 1968 г. М., 1969. С. 269–270.

⁵⁰ Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. [1955–1969], спр. 1696, арк. 1–4; спр. 1705, арк. 1–10.

Посполитої)⁵¹, Василя Інкіна (громадський побут, звичаєве право, аграрні відносини у прикарпатських селах XVI–XVIII ст.)⁵², Ярослава Кіся (урбанізаційні процеси на території Руського та Белзького воєводств у XIV–середи́ні XVII ст., розвиток соціально-економічні відносини у Львові впродовж Середньовіччя–Нового часу)⁵³, Миколи Крикуна (демографічні процеси на теренах Подільського воєводства в XVII–XVIII ст.)⁵⁴. Наголосимо й на науковому доробку Дмитра Похилевича, який досліджував селянство Білорусії та Литви у Новий час⁵⁵.

Історія західноукраїнських земель XIX–XX ст. у Львівському державному університеті імені Івана Франка була представлена працями Г. Гербільського (суспільно-політичні погляди галицьких українців у першій половині XIX ст.)⁵⁶, В. Осечинського (соціал-демократичний рух у Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст.)⁵⁷, Володимира Бориса (селянське питання у Східній Галичині в 1830–1840-х роках)⁵⁸, Миколи Кравця (становище селянства Східної Галичини та Північної Буковини у другій половині XIX ст.)⁵⁹, Яків Товстуха досліджував ставлення Івана Франка до тих чи інших подій української історії, Вадим Тищенко – становище населення Західної України під час світової економічної кризи у висвітленні радянської преси, Олександр Ци́тко – робітничий рух у

⁵¹ Гроссман Ю. М. Аграрные отношения в Русском и Белзском воеводствах Речи Посполитой. Вторая половина XVI – первая половина XVII вв. Автореф. дис. д-ра ист. наук / Юрий Миронович Гроссман. Львов, 1968. 33 с.; Гроссман Ю. М. Висвітлення в історіографії питання про експорт хліба західноукраїнськими землями в XVI–XVII ст. / Ю. М. Гроссман // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1970. Вип. 6. С. 72–79.

⁵² Інкін В. Ф. Розвиток феодальної ренти в Самбірській економії у другій половині XVI – на початку XVII ст. / В. Ф. Інкін // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1967. Вип. 4. С. 79–91; Інкін В. Ф. Нові матеріали до коментування статей “Руської правди” про мужебійство та помсту / В. Ф. Інкін // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1970. Вип. 6. С. 86–96.

⁵³ Кісь Я. П. Промисловість Львова в період феодалізму. XIII–XIX ст. / Я. П. Кісь. Львів, 1968. 223 с.; Кісь Я. П. Соціально-економічні відносини і класова боротьба во Львові в період феодалізму. XIII – перша половина XIX ст. Автореф. дис. д-ра ист. наук / Ярослав Павлович Кісь. Львов, 1969. 43 с.

⁵⁴ Крикун Н. Г. Народонаселення Подольського воєводства в XVII–XVIII вв. (1629–1776 гг.). Автореф. дис. канд. ист. наук / Николай Григорьевич Крикун. Львов, 1965.

⁵⁵ Похилевич Д. Л. Крестьяне Белоруссии и Литвы в XVI–XVIII вв. / Д. Л. Похилевич. Львов, 1957. 180 с.; Похилевич Д. Л. Крестьяне Белоруссии и Литвы во второй половине XVIII века / Д. Л. Похилевич. Вильнюс, 1966. 216 с.

⁵⁶ Гербільський Г. Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині в першій половині XIX ст. (до 1848 р.) / Ю. Г. Гербільський. Львів, 1964. 250 с.

⁵⁷ Осечинський В. К. До питання про роль соціал-демократії Галичини в революційному русі доби імперіалізму / В. К. Осечинський // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1967. Вип. 4. С. 32–43.

⁵⁸ Борис В. О. Документальні матеріали про ставлення селян Галичини до аграрної реформи 1848 р. / В. О. Борис // Архіви України. 1966. № 1. С. 56–63; Борис В. О. Антифеодальна агітація в Східній Галичині в 2-й половині 30-х – на початку 40-х рр. XIX ст. / В. О. Борис // Архіви України. 1968. № 3. С. 76–84.

⁵⁹ Кравець М. М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. / М. М. Кравець. Львів, 1964. 240 с.

Східній Галичині у міжвоєнний період, розвиток промисловості в західних областях УРСР, Петро Челак – робітництво західних областей УРСР. Аналізом культурно-освітніх процесів на західноукраїнських землях у ХХ ст. займалися Іван Кошарний, Любов Іваненко, Тетяна Соколовська⁶⁰. Тематику на межі історії України ХІХ–ХХ ст. та етнології досліджував Степан Макарчук⁶¹.

Антична, середньовічна та ранньомодерна історія західноєвропейських країн представлена працями І. Вейцківського (країни Західного Середземномор'я в епоху Античності, повстання рабів у II–I ст. до н. е. тощо)⁶², Ольги Цибенко (середньовічна та ранньомодерна історія Італії)⁶³, Тетяни Солтановської (нова та новітню історія Італії та Франції, зокрема постать Жан-Поля Марата на тлі Французької революції кінця ХVІІІ ст.)⁶⁴, Анатолія Лозинського (історія Франції часів релігійних воєн ХVІ ст., зокрема статті, присвячені цій тематиці, до “Советской исторической энциклопедии”), Зої Калініної (історія середньовічної Іспанії)⁶⁵.

Дослідженням питань нової та новітньої історії країн Європи та Азії займалися Микола Ратич (селянський і робітничий рухи на польських землях на початку ХХ ст.)⁶⁶, О. Бейліс (історіографія новітньої історії Болгарії та Югославії)⁶⁷, Володимир Чорний (історія Квітневого повстання 1876 р. в Болгарії)⁶⁸, Степан Мовчан (історіографія новітньої історії Югославії), Ігор Глічов (Балканські війни 1912–1913 років), І. Беляєвич (історія міжнародних відносин, деякі питання

⁶⁰ Друковані праці професорів, викладачів і співробітників Львівського університету за 1966–1970 роки. Бібліографічний покажчик. Львів, 1980. С. 76, 79–80, 87–90.

⁶¹ Макарчук С. А. Рабочая семья на Украинском Прикарпатье / С. А. Макарчук // Этнографическое изучение быта рабочих. М., 1968. С. 79–95.

⁶² Вейцківський І. І. Зовнішня політика країн Західного Середземномор'я в 264–219 рр. до н. е. / І. І. Вейцківський. Львів, 1959. 150 с.; Вейцківський І. І. До історії Спартаківського повстання 73–71 рр. до нашої ери / І. І. Вейцківський // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1969. Вип. 5. С. 89–99; Вейцківський І. І. Джерела вивчення історії повстань рабів у другій половині II ст. до н. е. в Сіліції та Італії / І. І. Вейцківський // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1970. Вип. 6. С. 96–103.

⁶³ Цибенко О. М. Деякі питання генезису і розвитку феодальних відносин у Північній і Середній Італії в радянській історіографії / О. М. Цибенко // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1969. Вип. 5. С. 77–88.

⁶⁴ Солтановська Т. Г. Позиція Марата під час процесу над Людовиком ХVІ. Вересень 1792 – січень 1793 рр. / Т. Г. Солтановська // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1969. Вип. 5. С. 3–14.

⁶⁵ Друковані праці професорів, викладачів і співробітників Львівського університету за 1966–1970 роки... С. 77–78, 82.

⁶⁶ Ратич М. О. Революційний рух на польських землях під владою Австрії на початку ХХ ст. (1901–1907 рр.) / М. О. Ратич // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1965. Вип. 3; Ратич М. О. З історії селянського руху в Західній Галичині в 1919 р. / М. О. Ратич // Українське слов'янознавство. 1972. Вип. 6. С. 135–140.

⁶⁷ Друковані праці професорів, викладачів і співробітників Львівського університету за 1966–1970 роки... С. 69–70.

⁶⁸ Чорний В. П. Героическая эпопея болгарского народа. Апрельское восстание 1876 года / В. П. Чорний. Львов, 1976. 136 с.

історії Польщі 1914–1918 років), Мартин Лебович і Геннадій Кипаренко (новітня історія Угорщини), Михайло Швагуляк (історія Німеччини міжвоєнного періоду), Р. Бродський і Марія Кисельова (новітня історія країн Сходу, насамперед Китаю)⁶⁹.

Щодо спеціальних історичних дисциплін, то проблемами нумізматики займався директор Кабінету допоміжних історичних дисциплін, згодом – Музею археології та допоміжних історичних дисциплін Володимир Зварич. Відзначимо, що його “Нумізматичний словник” став першим українським виданням подібного типу (було здійснено п’ять видань українською та російською мовами накладом понад 500 тис.)⁷⁰.

Багато викладачів історичного факультету Львівського університету в 1960–1970-х роках взяли участь у підготовці томів, присвячених західним областям України, з серії “Історія міст і сіл Української РСР”⁷¹.

На 1986 р. – рік 325-річчя Львівського університету, в структурі його історичного факультету були такі кафедри: історії СРСР (завідувач Костянтин Кондратюк), історії УРСР (завідувач С. Макарчук), нової та новітньої історії (завідувач Володимир Чугайов), історії стародавнього світу та середніх віків (завідувач Ю. Гроссман), історії південних і західних слов’ян (завідувач М. Крикун)⁷².

Пом’якшення ідеологічного тиску в СРСР у другій половині 1980-х років вплинуло й на історичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка. Професор С. Макарчук згадує: “У Союзі розпочався рух за так звану “перебудову”, в умовах якого виникли нові можливості для вдосконалення змісту навчального процесу й на історичному факультеті Львівського університету, зокрема, для наповнення його українським народознавством. Найперше та найпростіше це можна було зробити шляхом впровадження відповідних спецкурсів з історії України, а також курсу етнографії України, інших народознавчих дисциплін. Щоб створити для цього певну нормативну основу й було запропоновано змінити назву кафедри історії Української РСР на кафедру історії та етнографії Української РСР. Оскільки в той час я був деканом історичного факультету (обіймав цю посаду впродовж 1976–1994 років), то застережень з цього приводу не було. Вже до 1988 р., якось так сталося, цю кафедру почали називати кафедрою історії та етнографії України. Під цією назвою вона діяла до 1995 р.”⁷³.

---

⁶⁹ Друковані праці професорів, викладачів і співробітників Львівського університету за 1966–1970 роки... С. 70–75, 78–79, 81–84, 90.

⁷⁰ *Шуст Р.* Зварич Володимир Васильович / Р. Шуст // *Encyclopedia...* С. 529.

⁷¹ Друковані праці професорів, викладачів і співробітників Львівського університету за 1966–1970 роки... С. 68–90.

⁷² Львівський університет / За ред. В. Чугайова. Львів, 1986. С. 127.

⁷³ Кафедра етнології Львівського національного університету імені Івана Франка (Інтерв’ю з професором кафедри етнології Степаном Арсентійовичем Макарчуком) // <http://archive.franko.lviv.ua>.

У 1989 р. колектив кафедри історії та етнографії України (завідувач С. Макарчук, викладачі Дмитро Низовий, Юрій Киричук, Олексій Сухий, Степан Качараба та Володимир Мичка) займався виконанням міжкафедральної теми “Соціальні і національні відносини та національно-визвольний рух на західноукраїнських землях в період імперіалізму”. С. Макарчук розробляв проблематику етносоціальних і етнонаціональних відносин. Д. Низовий закінчував розділ до колективної монографії “Робітничий клас Львова в 1939–1941 рр.” Ю. Киричук збирав матеріали для монографії про політичну діяльність українських партій Східної Галичини в 1910-х – на початку 1920-х років. О. Сухий розробляв тему “Москвофільська течія в суспільно-політичному житті західноукраїнських земель у другій половині XIX – початку XX ст.” С. Качараба працював над написанням кандидатської дисертації “Українська трудова еміграція із Східної Галичини і Півнчної Буковини наприкінці XIX – на початку XX ст.”, а В. Мичка збирав матеріал для написання кандидатської дисертації “Суспільно-політичний рух у Східній Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.”⁷⁴

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків з другої половини 1980-х років розробляла міжкафедральну тему, пов’язану з соціально-економічним розвитком Європи від найдавніших часів до епохи Нового часу (науковий керівник – завідувач кафедри Ю. Гроссман). У рамках цієї теми члени кафедри працювали над такими індивідуальними темами: “Соціально-економічний розвиток і аграрні відносини в Руському і Белзькому воєводствах у другій половині XVI – першій половині XVII ст.” (Ю. Гроссман), “Зовнішня торгівля України у XVI – першій половині XVII ст.” (Володимир Кривонос), “Зовнішньоторгівельні зв’язки Руського і Белзького воєводств (XVI–XVII ст.)” (Раїса Шиян), “Грошове господарство південно-східних воєводств Речі Посполитої у XVI – першій половині XVII ст.” (Роман Шуст), “Матеріальна культура та господарство на заході Української РСР (IV–II тис. до н. е.)” (М. Пелешишин), “Взаємовідносини Римської імперії з племенами Карпатського регіону в I–III ст. н. е.” (Олександр Бандровський), “Історіографія античної історії в ЧССР” (Ігор Лісовий). У другій половині 1980-х років викладачі кафедри історії стародавнього світу та середніх віків працювали також над монографією “Нариси з історії соціально-економічних відносин на західноукраїнських землях в епоху феодалізму”, проводили археологічні експедиції на західноукраїнських теренах⁷⁵.

Викладачі кафедри нової та новітньої історії у 1986–1990 роках були задіяні до розробки міжкафедральної теми “Формування та розвиток історичних зв’язків і співробітництва братніх соціалістичних країн” (керівник – завідувач кафедри, ректор університету В. Чугайов). У її рамках В. Чугайов розробляв питання впливу революційних подій 1917 р. на теренах колишньої Російської імперії на розвиток революційного та національно-визвольного рухів у Польщі

---

⁷⁴ Архів ЛНУ. Звіт про наукову роботу історичного факультету у 1988/1989 навч. році.

⁷⁵ Там само.

та інших країнах Центрально-Східної Європи. Василь Гордієнко працював над монографією “Східні горизонти Бісмарка та Капріві”. Г. Кипаренко займався дослідженням проблеми революцій 1840-х років у країнах Центрально-Східної Європи у висвітленні української радянської історіографії, а С. Мовчан – дослідженням історії Югославії та міжнародного робітничого руху міжвоєнного періоду. Микола Рожик продовжував збір матеріалів з проблеми розвитку співробітництва радянських істориків з історикам НДР у 60–70-х років ХХ ст. Валерій Жулкевський збирав матеріали з проблеми “Радянсько-чехословацькі відносини напередодні Другої світової війни (історіографія питання)”. Юрій Бураков був задіяний до розробки планової теми “Робітничий клас України: проблеми історіографії та джерелознавства”. Наприкінці 1980-х років викладачі кафедри нової та новітньої історії працювали також над підготовкою до друку збірника документів “Революції 1848–1849 рр.” (відповідальний редактор В. Гордієнко), який мав вийти як частина багатотомного видання документів з нової та новітньої історії, запланованого московським видавництвом “Высшая школа”⁷⁶.

На кафедрі історії південних і західних слов’ян у другій половині 1980-х – на початку 1990-х років працювали завідувач кафедри М. Крикун, викладачі В. Чорній, Анісія Козій, Леонід Зашкільняк, Михайло Кріль, Тамара Полещук. У цей час М. Крикун завершував написання докторської дисертації “Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV–XVIII ст. (воєводства і повіти)” (захист відбувся 1992 р.). Наступного року докторську дисертацію на тему “Польська історіографія 40–60-х років ХХ ст. (питання організації і методології)” захистив Л. Зашкільняк⁷⁷.

Викладачі кафедри історії СРСР наприкінці 1980-х років були залучені до виконання міжкафедральних тем “Історія робітничого класу та індустріального розвитку СРСР” (науковий керівник – завідувач кафедри К. Кондратюк) та “Історія феодальної формації в народів СРСР” (від кафедри історії СРСР в її розробці брав участь В. Інкін). К. Кондратюк, П. Челак, Володимир Мороховський, Ольга Щодра, В. Інкін брали участь у підготовці рукопису колективної монографії “Нариси історії робітників Львова”. Також на кафедрі досліджувалася тема профспілок УРСР. Іван Васюта закінчував роботу над монографією “Формування робітничо-селянського союзу в революційній боротьбі в Західній Україні (1921–1939 рр.)”⁷⁸.

У 1980-х – на початку 1990-х років кандидатські дисертації захистила значна кількість працівників історичного факультету Львівського університету, зокрема,

⁷⁶ Архів ЛНУ. Звіт про наукову роботу історичного факультету у 1988/1989 навч. році.

⁷⁷ Чорній В. Історії слов’янських країн кафедра / В. Чорній, М. Кріль // Encyclopedia... С. 565–566; Полещук Т. Крикун Микола Григорович / Т. Полещук // Encyclopedia... С. 671; Шуст Р. Зашкільняк Леонід Опанасович / Роман Шуст // Encyclopedia... С. 526.

⁷⁸ Архів ЛНУ. Звіт про наукову роботу історичного факультету у 1988/1989 навч. році.

О. Щодра (“Історична наука в Московському університеті в 1934–1941 рр.”, 1984), М. Кріль (“Українсько-чесько-словацькі громадські і культурні зв’язки в 20–60-х роках XIX ст.”, 1985), Т. Полещук (“Болгаро-українські громадсько-політичні та культурні взаємини (1878–1914)”, 1986), О. Сухий (“Вплив російського революційного руху на суспільно-політичне життя Східної Галичини (1900–1914)”, 1986), О. Бандровський (“Взаємовідносини Римської імперії з племенами Карпатського регіону в I–III ст. н. е.”, 1988), Р. Шуст (“Грошове господарство південно-східних воєводств Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)”, 1988), С. Качараба (“Українська трудова еміграція із Східної Галичини і Північної Буковини наприкінці XIX – на початку XX ст.”, 1990), Зоя Баран (“Політична боротьба та робітничий рух в Польщі 1929–1939 рр.”, 1991).

Здобуття Україною незалежності в 1991 р. відкрило перед Львівським університетом, зокрема перед його історичним факультетом значні можливості, зважаючи на перспективність дослідження заборонених тем, висвітлення “білих плям” історії України, нових інтерпретацій відомих історичних сюжетів. Найхарактернішим прикладом демократизації, зокрема щодо історичних досліджень, стала можливість публікації праці доцента кафедри історії та етнографії України Ю. Киричука “Історія УПА”, у якій автор намагався об’єктивно висвітлити український націоналістичний рух Опору під час Другої світової війни⁷⁹, а також навчального посібника С. Макарчука про український етнос⁸⁰.

У 1992 р. з ініціативи видатного українського історика Ярослава Дашкевича у Львівському державному університеті імені Івана Франка створено Інститут історичних досліджень під керівництвом Ярослава Грицака. Метою новоствореного підрозділу стали наукові дослідження різноманітних історичних тем, оперті на теоретичні засади сучасної світової методології історії (усна історія, історія повсякдення, модерністська теорія нації та націоналізму, математичні методи в історії тощо), популяризація найбільших здобутків класичної української та західної історичної науки. Створення Інституту історичних досліджень сприяло налагодженню та розширенню співпраці українських і зарубіжних істориків-науковців, зокрема з країн Центрально-Східної Європи. З початків своєї діяльності інститут під керівництвом Я. Грицака зосередився над такими проектами, як “Українське національне відродження в Галичині XIX – початку XX ст.: порівняльний аналіз соціального складу патріотичних груп” та “Львів-Донецьк: порівняльний аналіз групових ідентичностей та ієрархій суспільних лояльностей”. У 1996 р. Інститут історичних досліджень Львівського університету налагодив видання наукового журналу “Україна модерна”. У тому ж 1992 р. у Львівському університеті створили

⁷⁹ Киричук Ю. А. Історія УПА / Юрій Киричук. Тернопіль, 1991. 55 с.

⁸⁰ Макарчук С. А. Український етнос: виникнення та історичний розвиток / С. А. Макарчук. К., 1992. 146 с.

Інститут славістики (директор В. Чорній), а в 2000 р. – Інститут археології (директор Михайло Филипчук).

Структурні зміни, що відбулися на історичному факультеті після 1991 р. також свідчили про поглиблення наукових досліджень. Зокрема, кафедра історії та етнографії України в 1995 р. була розділена на три окремі кафедри: давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін, новітньої історії України, етнології. Цей поділ був наслідком того, що наукові проблеми, які тепер можна було намагатися висвітлити більш об'єктивно та повно, вимагали залучення значної кількості професійних наукових кадрів, які б глибоко займалися визначеною проблематикою. У 2009 р. кафедра давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін змінила назву на кафедру давньої історії України та архівознавства. У 1998 р. на історичному факультеті відкрили дві нові кафедри: кафедру історичного краєзнавства та кафедру візантології (діяла до 2003 р. під керівництвом мистецтвознавця Василя Отковича).

У 2002 р. створено кафедру історії та теорії соціології, яку очолила Наталія Черниш – перший доктор соціологічних наук в Україні (її докторська дисертація на тему “Зрілість свідомості молоді як філософсько-соціологічна проблема” була захищена в 1991 р.).

Нині на історичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка діє дев'ять кафедр: кафедра археології та спеціальних галузей історичної науки (завідувач професор Леонід Зашкільняк), кафедра етнології (завідувач доцент Роман Сілецький), кафедра давньої історії України та архівознавства (завідувач професор Роман Шуст), кафедра історичного краєзнавства (завідувач професор Роман Голубко), кафедра історії Центральної та Східної Європи (завідувач професор Михайло Кріль), кафедра історії середніх віків та візантиністики (завідувач професор Леонтій Войтович), кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн (завідувач професор Степан Качараба), кафедра новітньої історії України (завідувач професор Олексій Сухий), кафедра історії та теорії соціології (завідувач професор Наталія Черниш), а також кабінет допоміжних історичних дисциплін, Археологічний музей, науково-дослідна лабораторія історичних та археологічних досліджень. На факультеті працюють 17 професорів, докторів історичних наук, 55 кандидатів історичних наук. Підготовку фахівців-істориків проводять на денній та заочній формах навчання, готують фахівців з двох спеціальностей за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр, спеціаліст, магістр. Студенти факультету беруть участь у роботі наукових гуртків при кафедрі археології та історії стародавнього світу, давньої історії України та архівознавства, історії та теорії соціології. Наукові дослідження на історичному факультеті розвиваються головню у таких школах: історії соціально-політичних процесів в Україні, історії слов'янознавства, етнології, формується наукова школа з історіографії. Факультет готує науковців вищої кваліфікації через аспірантуру та докторантуру за шістьма спеціальностями. Функціонують дві спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій на здобуття

наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальностями “історія України”, “всесвітня історія”, “історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни”, “військова історія”. На факультеті працюють редакційні колеги наукових видань “Вісник Львівського університету. Серія історична”, “Вісник Львівського університету. Серія соціологічна”, “Наукові зошити історичного факультету Львівського університету”, “Археологічні дослідження Львівського університету”, “Проблеми слов’янознавства”, “Вісник Інституту археології”.

На кафедрі археології та спеціальних галузей історичної науки досліджуються проблеми первісної археології України (Олександр Ситник), археології ранньозалізного віку (Богдан Завітій), етнокультурної історії України першої половини I тис. н. е. (Михайло Филипчук, Деонізій Козак), античної археології й історії Карпатського регіону та Волино-Подільського пограниччя доби заліза та римського часу (Олександр Бандровський, Ярослав Онищук, Анастасія Баукова, Наталія Стеблій), археології ранньослов’янського часу, зокрема, етногенез слов’ян і державотворчі процеси в західноукраїнському регіоні в другій половині I тис. н. е. за матеріалами археології (М. Филипчук, Н. Стеблій, Ярослав Погоральський), середньовічна археологія України (Я. Погоральський, Наталія Білас). У межах кафедри розвиваються також такі напрями, як воєнна археологія новітнього часу (Я. Онищук), історія археологічної науки (Н. Білас, О. Ситник, Я. Погоральський, А. Баукова). Завідувач кафедри Л. Зашкільняк досліджує українську та зарубіжну, насамперед польську, історіографію XIX–XXI ст., теоретичні проблеми історичної науки.

Кафедра давньої історії України та архівознавства (у 1995–2009 роках – кафедра давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін) під керівництвом декана історичного факультету Р. Шуста розпочала ґрунтовні дослідження таких тем, як історія Київської Русі, козацтво, українська Церква в XVI–XVIII ст., тобто історичних проблем, які в радянський час досліджувалися односторонньо та часто викривлено. До викладання на кафедрі були залучені історики-медієвісти, архівісти та книгознавці, спеціалісти зі спеціальних історичних дисциплін Ярослав Дашкевич, Ольга Щодра, Михайло Пасічник, Андрій Заєць, Орест Мацюк, Мирон Капраль, Віталій Гавриленко, Андрій Гречило, Володимир Александрович, Леонтій Войтович, Володимир Потульницький, Віра Фрис, Наталія Царьова. Нині кафедра поділяється на секцію давньої історії України і секцію архівознавства та спеціальних галузей історичної науки. У межах цих секцій розвивається така історична проблематика, як історія та історіографія княжої доби історії України (О. Щодра), історіографія та джерелознавство Львова, релігійні та національні громади Львова епохи Середньовіччя – раннього Нового часу (М. Капраль), політична та соціально-економічна історія українських земель у складі Речі Посполитої (А. Заяць, Олексій Вінниченко, Олександр Целуйко), історія судоустрою та судочинства в Україні (Степан Білостоцький), історія монетного карбування та грошового обігу на українських землях

(Р. Шуст). Особливого розвитку набуло дослідження історії Церкви на українських теренах у складі Польського королівства (XIV–XVI ст.) та Речі Посполитої (XVI–XVIII ст.), зокрема історія богословської думки, міжцерковні відносини в XIV–XVII ст. (Василь Кметь), монастирське середовище Львова у ранньомодерний період, Київська унійна митрополія у XVIII ст. (Олег Дух), православна Церква в першій половині XVII ст. (Володимир Костишин). Дослідження, пов'язані зі спеціальними історичними дисциплінами, представлені на кафедрі такою тематикою, як дипломатика (В. Кметь), кирилична та латинська палеографія (В. Кметь, Микола Ільків-Свидницький), кодикологія (М. Ільків-Свидницький), історична лексикографія (Ігор Підкова), нумізматику (Р. Шуст, Михайло Шиманський), генеалогія (О. Целуйко), історична географія (О. Щодра), соціотопографія (М. Капраль), історична демографія (Олег Дудяк, М. Капраль), біографістика (Василь Герун). Архівознавство як науковий напрям розвивають Наталія Царьова (переклади з латинської та старопольської мов), Галина Громова (розвиток архівознавства в Україні, методичні розробки в галузі архівної справи), Ольга Осередчук, В. Герун (історія архівної справи та науки у другій половині XIX – на початку XXI ст.).

Наголосимо, що О. Осередчук та В. Герун є водночас працівниками Архіву Львівського університету (О. Осередчук обіймає посаду завідувача цього підрозділу, а В. Герун – його співробітника); В. Кметь працює директором Наукової бібліотеки Львівського університету, а М. Ільків-Свидницький – завідувачем відділу рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка цієї бібліотеки.

Завдяки викладачам **кафедри історичного краєзнавства** у Львівському університеті розвивається така історична проблематика, як військова історія України XX ст., у т. ч. військові аспекти національно-визвольних змагань 1917–1921 років, державотворчі процеси в Україні впродовж 1917–1921 років (В. Голубко, Богдан Якимович, Володимир Рутар), український культурно-просвітницький та національно-визвольний рух XIX–XX ст. (Алла Середяк, Тарас Марискевич), українсько-польські відносини та суспільно-політичне життя Західної України у міжвоєнний період (Іван Федик, Лев Калиняк), економічна історія Польщі у 1920–1930 роках, історія української культури (Роман Масик), Львів під час військових конфліктів (Ігор Мрака), українське національне середовище Львова впродовж 40–50-х років XX ст. (Роман Генега), франкознавство, історія видавничої справи в Україні (Б. Якимович). Викладачі кафедри займаються також розробкою методики краєзнавчих досліджень.

Головними напрямками наукових досліджень викладачів **кафедри новітньої історії України** є суспільно-політичні та національні процеси в Східній Галичині впродовж кінця XVIII – початку XX ст., зокрема українсько-польські відносини, формування модерної національної ідентичності українців, національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини, історія політичних партій та парламентаризму на західноукраїнських землях, українське студентство на зламі

XIX–XX ст. (О. Сухий, Мар'ян Мудрий, Олена Аркуша, Володимир Качмар), українські національно-визвольні змагання 1917–1920 років (К. Кондратюк, Олег Павлишин), соціальні та міжнаціональні аспекти історії Галичини першої чверті XX ст. (О. Павлишин), західноукраїнські землі під час Другої світової війни (К. Кондратюк), історія західних областей України в 1944–1953 роках, у т. ч., радянська Львівського університету (В. Качмар), етносоціальні процеси у Львові в другій половині XX ст. (Галина Боднар). Викладачі кафедри займаються також дослідженнями української історіографії XIX – початку XXI ст. (О. Сухий, К. Кондратюк), проблемами філософії історії (М. Мудрий, Г. Боднар) та дидактики історії (М. Мудрий).

На кафедрі історії середніх віків та візантиністики працюють Л. Войтович (наукові зацікавлення: генеалогія правлячих династій, історія княжої доби, етногенез слов'ян), Юрій Овсінський (аграрна історія Речі Посполитої XVIII ст., фільваркове господарство на Правобережній Україні XVIII ст.), Модест Чорний (історія чернечих і духовно-лицарських орденів середньовічної Європи), Назар Козак (образотворче мистецтво Київської Русі та Візантії), Ігор Лильо (історичне минуле грецьких осередків на західноукраїнських землях, візантиністичні студії), Олег Файда (історія Східної Церкви, церковна історіографія, історіографія історії Візантії в Україні), Ольга Горлаченко (методика викладання історії середніх віків), Володимир Бойко (військова справа держав Центрально-Східної Європи XIII–XIV ст., зокрема Галицько-Волинського князівства).

На кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн розвиваються такі напрями наукових досліджень, як історія української еміграції, еміграція із західноукраїнських земель кінця XIX – першої третини XX ст., насамперед до країн Європи, Північної та Латинської Америки (С. Качараба), історія Німеччини XX ст., у т. ч., “українське питання” у німецькій східній політиці, українсько-польські відносини в Другій Речі Посполитій (М. Швагуляк), українська історіографія нової історії країн Західної Європи та Північної Америки, українська діаспора на Балканах (С. Мовчан), соціальна історія США за матеріалами американської наукової періодики, історія міжнародних відносин 20–30-х років XX ст. (М. Рожик), Польща у міжнародних відносинах у Центрально-Східній Європі 1918–1939 років, політичне життя поляків у Галичині впродовж міжвоєнного періоду (З. Баран), сходознавчі дослідження в Галичині у міжвоєнний період (Андрій Козицький), політична історія Іспанії XIX ст. (Богдан Чума), “українське питання” у суспільно-політичній думці Канади впродовж 1945–1991 років (Руслан Сіромський), фінансова політика Австро-Угорщини щодо Галичини (Наталія Турмис), “єврейське питання” в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. (Назар Васьків).

Головними науковими темами, які розвиваються в рамках кафедри історії Центральної та Східної Європи є міжслов'янські взаємини (насамперед, українсько-слов'янські історичні зв'язки) наприкінці XVIII – у XIX ст. та історія

славістики (М. Кріль, В. Чорній, Наталія Лешкович, Т. Полещук, Ігор Шпик) та історія окремих слов'янських країн: Чехії та Словаччини (М. Кріль), Болгарії (В. Чорній, І. Шпик), Росії (Н. Лешкович, Т. Полещук). Також серед наукових зацікавлень викладачів кафедри є т. зв. “конструювання” Східної Європи, зокрема націотворчі процеси в регіоні у ХІХ – на початку ХХ ст. (Роман Сирота, Т. Полещук), українське питання в політиці і суспільно-політичній думці Великої Британії (Р. Сирота), відносини кочівників Північного Причорномор'я з державами Східної Європи у Х–ХІІІ ст. (Микола Мельник), адміністративно-територіальний устрій, соціально-економічний, політичний і демографічний розвиток українських земель у складі Польської держави впродовж ХV–ХVІІІ ст. (М. Крикун).

Викладачі **кафедри етнології** розробляють таку тематику, як етнічна історія України, зокрема етнодемографічний розвиток українців, українська діаспора (С. Макарчук, Оксана Франко), історія української етнографії (О. Франко, Михайло Глушко, Ігор Гілевич, Роман Тарнавський), а також різноманітні аспекти традиційної культури українців у загальнослов'янському контексті: будівельна обрядовість, системи опалення народного житла (Р. Сілецький), поселення (Г. Рачковський), традиційні транспортні засоби українського селянства, системи запрягу тяглових тварин, допоміжні господарські заняття (рибальство, чумацтво), лісові і деревообробні промисли (М. Глушко), демонологія, календарна обрядовість (Володимир Галайчук). Дослідження народної культури українців на кафедрі відбувається, переважно, у межах культурно-генетичного напрямку, суть якого полягає у встановленні походження етнографічних явищ. Для цього до розробки тем залучається значна кількість польових етнографічних матеріалів, отриманих у результатів польових етнографічних експедицій. Також на кафедрі досліджується етнографія циган (Г. Рачковський).

Кафедра історії та теорії соціології Львівського університету є однією з найпотужніших кафедр соціологічного спрямування в Україні. Її викладачі розвивають такі напрями, як теоретичні проблеми загальної соціології, методологія та методи соціологічних досліджень (Н. Черниш, Вікторія Серeda, Олег Демків, Віктор Сусак, Данило Судин, Вікторія Володько), історія соціологічної думки в Україні та світі (Н. Черниш, Тетяна Лапан, Д. Судин), етносоціологія (Н. Черниш, В. Серeda, Д. Судин, В. Сусак, Оксана Химович), економічна соціологія (Наталія Коваліско, Анна Кудринська), теорії глобалізації та постіндустріального суспільства (Н. Черниш), соціологія соціальних змін, зокрема посткомуністичні трансформації, демократія та демократизація, взаємодія громадянського суспільства та держави (В. Сусак, Орислава Бень), соціологія політики, моралі і права (О. Демків), соціологія молоді (Н. Черниш, О. Бень), гендерні ідентичності (Тетяна Бурейчак, В. Володько, О. Химович), соціологія сім'ї (Ольга Козаченко), соціологія міста (О. Демків, В. Серeda), усна історія (Т. Лапан, О. Химович), міграційні процеси в Україні та світі (В. Володько, О. Химович) тощо.

Особливим напрямом наукових досліджень, який розвивається на історичному факультеті в останні десятиліття, є історія Львівського університету. Так, у 1999 р. кандидатську дисертацію на тему “Проблема українського університету у Львові в кінці XIX – на початку XX ст.: суспільно-політичний аспект” захистив В. Качмар (у тому ж році ця робота була опублікована як монографія⁸¹). Наступного року кандидатську дисертацію про історичну освіту та науку у Львівському університеті міжвоєнного періоду захистив Роман Лаврецький, а в 2004 р. Н. Білас – на тему “Археологічна наука у Львівському університеті (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.)”. Тепер історію медієвістики в університеті розробляють Сергій Козловський та Павло Юрейко, історію етнологічної науки – Р. Тарнавський, історію Архіву Львівського університету – О. Осередчук, історію його теологічного факультету – Галина Матвієнко.

З наведеного матеріалу можна зробити такі висновки.

Викладання історичної тематики у Львівському університеті відбувалося від часу його заснування в 1661 р., проте як окремий предмет історію в навчальному закладі почали викладати лише з 1739 р. Спеціалізовані кафедри історичного спрямування в університеті були засновані лише наприкінці XVIII ст., й охоплювали загальну історію та спеціальні історичні дисципліни.

У другій половині XIX – на початку XX ст. історична наука у Львівському університеті зазнала подальшого структурного оформлення: створено філологічно-історичний семінар (згодом – окремий історичний семінар), спеціалізовані кафедри, які займалися історією Австро-Угорської імперії, польських та українських етнічних теренів, дописемним періодом історії (археологією, етнологією) та мистецтвознавством (історією образотворчого мистецтва та музики), а також окремі семінари й наукові інститути історичного спрямування.

З останньої третини XIX ст. розвиток історичної науки у Львівському університеті відбувався в напрямі позитивізму, зокрема опертя на опрацювання історичних джерел. Сформувалася львівська польська історична школа К. Ліске, представники якої стали основою викладацького складу істориків університету міжвоєнного періоду. Впродовж 1919–1939 років у Львівському університеті існувала система наукових інститутів історичного спрямування, які сприяли формуванню різноманітних наукових шкіл: давньої історії, соціально-економічної історії, трьох наукових шкіл у галузі медієвістики (політичної історії Польщі та сусідніх країн, історії та культури польських міст, суспільно-політичних досліджень), античної археології, доісторичної археології Польщі, антропології, етнології.

У радянський період, попри ідеологічний тиск, який чинився на історичну науку у Львівському університеті, на його історичному факультеті оформилася низка напрямів наукових досліджень, зокрема археологія західноукраїнських

земель, соціально-економічна історія західноукраїнських земель в епоху Середньовіччя – Нового часу, історія західноукраїнських земель XIX–XX ст., антична, середньовічна та ранньомодерна історія західноєвропейських країн, нова та новітня історія країн Європи та Азії, спеціальні історичні дисципліни. Проте занепали такі наукові напрями, як етнологія, антропологія, історія мистецтва.

З відновленням незалежності України на історичному факультеті Львівського університету впроваджено дослідження етнологічної проблематики (на кафедрі етнології), історичного краєзнавства (у межах однойменної кафедри), візантиністики (у межах кафедри візантології, згодом – кафедри історії середніх віків та візантиністики), розпочато соціологічні дослідження (на кафедрі історії та теорії соціології), а також продовжено розвиток історичних напрямів, які склалися у другій половині XX ст.

HISTORICAL SCIENCE IN THE UNIVERSITY OF LVIV: 350 YEARS OF THE DEVELOPMENT

Roman SHUST*, Roman TARNAVSKYI**

The Ivan Franko National University of Lviv,

*the Chair of Ancient History of Ukraine and Archival Studies

**the Chair of Ethnology

On the basis of archive and library data the authors describe a development of history education and science in the University of Lviv during 1661–2011 years. They focus on the structure of Departments of historical disciplines in the University and subjects of lectures. The authors view the main lines of historical research, the organization of the educational process and trends of its changes during different periods of history of the University (Jesuit, Austrian, interwar, Soviet and since Ukraine independence).

Key words: history, special historical subjects, archives, archeology, ethnology, sociology, University of Lviv, Chair, lecture, seminar.

ИСТОРИЧЕСКАЯ НАУКА ВО ЛЬВОВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ: 350 ЛЕТ РАЗВИТИЯ

Роман ШУСТ*, Роман ТАРНАВСКИЙ**

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,

*кафедра древней истории Украины и архивоведения,

**кафедра этнологии

ул. Университетская 1, 79000 Львов

На основе, прежде всего, опубликованных и архивных источников, представлен обобщенный обзор истории развития исторического образования и науки во Львовском университете на протяжении 1661–2011 годов. Особый акцент сделан на структуре подразделений исторического

направлення в університеті і тематикі лекцій. Розглянуті основні напрямки історических досліджень, організації навчального процесу і тенденції їх змін в часі різних періодів історії Львівського університету (ієзуїтського, австрійського, міжвоєнного, радянського і в незалежній Україні).

Ключевые слова: історія, спеціальні історическі дисципліни, архівознавство, археологія, етнологія, соціологія, Львівський університет, кафедра, лекція, семінар.